

ROMANȚE DE ALEXEI STÂRCEA PE VERSURILE LUI ANATOL GUJEL: STRUCTURA IMAGINARĂ, LIMBAJ MUZICAL, SARCINI INTERPRETATIVE

CZU: 784.3.03:071.1:78.087.6

DOI: <https://doi.org/10.52673/18570461.24.2-73.18>

Doctorandă Elena BUGOR

E-mail: elenabugor87@gmail.comORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7196-4056>

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

ROMANCES BY ALEXEI STÂRCEA ON THE LYRICS OF ANATOL GUJEL: IMAGINARY STRUCTURE, MUSICAL LANGUAGE, INTERPRETATIVE TASKS

Summary. Romances of Alexei Stârcea written on the lyrics of Anatol Gujel, are analyzed from the point of view of poetic content, the interaction of the music with the literary text, musical language, and vocal performance. The theme of the romances *Noaptea pe lac*, *Iluzii* and *Te aștept* is associated with love lyrics, which in the poetry of A. Gujel is closely related to images of nature. The romance *Struguri de Moldova* glorifies the beauty of the native land. All the four romances were written by A. Stârcea in the second period of his activity (1957–1968) and reflect some features specific to this decade, such as the interest in the work of Moldovan poets, the in-depth development of national themes, the reflection of folklore elements in the musical language, the emergence of a genre symbiosis of romances and songs, the further researches in the field of vocal expressiveness, the dialogic interaction between the vocal and piano parts.

Keywords: Alexei Stârcea, Anatol Gujel, vocal performance, music language, melodic line, song, poetic text, romance.

Rezumat. Romanțele lui Alexei Stârcea, scrise pe versurile lui Anatol Gujel, sunt analizate din punctul de vedere al conținutului poetic, al interacțiunii muzicii cu textul literar, al limbajului muzical și al interpretării vocale. Tematica romanțelor *Noaptea pe lac*, *Iluzii* și *Te aștept* este asociată cu lirica de dragoste, care în poezia lui A. Gujel este strâns legată de imagini ale naturii. Romanța *Struguri de Moldova* cântă frumusețea țării natale. Toate cele patru romanțe au fost scrise de A. Stârcea în cea de-a doua perioadă a activității (1957–1968) și relevă o serie de caracteristici specifice acestui deceniu, cum ar fi interesul pentru creația poezilor moldoveni, dezvoltarea aprofundată a temelor naționale, reflectarea elementelor folclorice în limbajul muzical, apariția simbiozei de gen romanță-cântec, căutările ulterioare în domeniul expresivității vocale, interacțiunea dialogică dintre partida vocală și cea pianistică.

Cuvinte-cheie: Alexei Stârcea, Anatol Gujel, interpretare vocală, limbaj muzical, linie melodică, cântec, text poetic, romanță.

INTRODUCERE

În creația lui Alexei Stârcea perioada 1957–1968 a fost marcată de o colaborare activă cu poetul Anatol Gujel¹. Astfel, ei au scris împreună libretul pentru opera *Inima Domnicăi*, premiera având loc în 1960.

¹ Poetul, publicistul și traducătorul Anatol Gujel (1922–2022) s-a născut la Iași în familia unui avocat. După moartea tatălui său, copilul de șase luni a fost adus în Basarabia, în patria mamei sale. După absolvirea Institutului Pedagogic Moldovenesc de Stat din Chișinău, a lucrat la mai multe ediții periodice moldovenești. Membru al Uniunii Scriitorilor din URSS (din 1946), Lucrător Emerit al Culturii din RSSM (1971), laureat al Premiului de excelență al Uniunii Scriitorilor din Moldova (2003). Autor a peste 40 de cărți de poezie și jurnalism, inclusiv *Generația mea* (1951), *Sonata lunii* (1965), *Scoica sarmatică* (1969), *Lumi de cleștar* (1972), *Post-scriptum* (1998) etc. Printre publicații se numără 10 cărți pentru copii: *Ostroave verzi* (1960), *Eu, Anicuța și Radu* (1963), *Adio, Ciocoi* (1979) ș.a. [1].

A. Stârcea a mai compus pe versurile lui A. Gujel *Balada viorii* pentru cor și orchestră simfonică, poemul *Moldova mea* pentru cor *a cappella* (1958), un șir de cântece și patru romanțe: *Noaptea pe lac* (1958), *Struguri de Moldova* (1966), *Iluzii* (1966) și *Te aștept* (1968) [2].

Scriitorul Mihail Gheorghe Cibotaru avea să-l caracterizeze pe A. Gujel astfel: „E un poet original, cu sinceritatea și lirismul înflorite în vârful peniței” [3], creația sa fiind pătrunsă de idei filosofice, de umanism și de frumos ca valoare estetică. Poeziile sale evocă sentimentul dragostei, dorul de mamă, conțin reflecții despre viață și creație, atitudinea față de țara natală căreia îi sunt consacrate numeroase poeme și eseuri. „Anatol Gujel, notează cercetătorul Mihai Cimpoi, transcrie stări sufletești complexe într-un desen liric de o deosebită puritate (...) sau scrie o poezie de reflecție existențială în volume largi, cu retrospective amănunțite asupra drumurilor vieții care cristalizează în formă de glose moderne, punctate cu frecvente for-

mule gnomice concluzive sau cu iluminări spirituale și comprimate de experiență trăită cu tensiune. Este o poezie a interconexiunii adânci om-univers, om-natură...” [4, p. 185].

Potrivit lui A.D. Rachieru, creația poetului reprezintă un rezonator al epocii întregi: „Lirica sa împreună, într-un cocktail suportabil, ecouri suprarealiste, dicteul, note fantasmagorice, găselnițe postmoderne și, evident, timbrul elegiac, rememorând – în imagini «aburite» – «ascunzătoarea» copilăriei, fiorul adolescentin, «viile de chihlimbar» etc.” [5, pp. 112-113].

Pe parcursul anilor, A. Stârcea și A. Gujel au comunicat ca buni prieteni. Poetul își amintea cu mare căldură despre compozitor: „Muzica era bucuria și durerea lui, destinul lui. Părea să extragă muzică din tot ce atingea” [6, p. 152²]. Viziunea lui A. Gujel asupra lumii era foarte apropiată de cea a lui A. Stârcea. Compozitorul pare să fi fost atras de calitățile poetului, care era „un romantic incorigibil și un bun filozof, ce nu-și pierdea încrederea în frumusețea vieții” (anume astfel a fost caracterizat A. Gujel într-un material publicistic [7]). Este evident că tandemul lor a fost marcat nu doar de dragostea pentru artă, ci și de aceleași viziuni asupra vieții și de aceleași idealuri estetice.

TEXTUL POETIC ȘI ARHITECTONICA ROMANȚELOR

Așteptarea unei întâlniri, liniștea nopții, zgomotul vâslelor, luminile reflectate în apă – imagini evidente sau iluzorii, sunt viu întruchipate în textele poetice ale romanțelor *Noaptea pe lac*, *Iluzii* și *Te aștept*. Natura apare ca un simbol al sentimentului nemuritor al iubirii: frunzișul, ramurile, lacul, o potecă, cerul de deasupra – totul este strâns împletit cu imaginea acelei persoane unice, care rămâne pentru totdeauna tânără în sufletul eroului sau al eroinei, oricât timp ar fi trecut de la momentul primei întâlniri. În toate cele trei piese, ca un refren, se perindă reflecțiile filozofice despre viața ce a trecut.

O altă temă este caracteristică romanței *Struguri de Moldova* – cea a pământului natal. În centrul textului poetic se află zâmbetul soarelui reflectat în ciorchinii de struguri, ca unul dintre simbolurile ce reprezintă Basarabia. De altfel, și această poezie conține imaginea mândrei cu ochii ce „licăr de lumini”.

În structurarea arhitectonică a romanțelor, A. Stârcea pornește, de regulă, de la forma versului. Toate poeziile, cu excepția celei *Te aștept*, conțin câte trei strofe – respectiv, compozitorul folosește principiul tripartit de organizare a formei muzicale. Astfel, romanțele *Noaptea pe lac* și *Struguri de Moldova*, scri-

se sub formă strofică, conțin câte trei cuplete, în conformitate cu trei strofe ale textului; în piesa *Iluzii* este utilizată forma tripartită simplă *a b a₁*. Cadrul poetic al romanței *Te aștept* este format din patru strofe, dar și în acest caz compozitorul găsește oportunitatea de a folosi o structură din trei părți, prin includerea unei vocalize, cu funcție de repriză – partea a treia.

SIMBIOZA DE GEN CÂNTEC-ROMANȚĂ. LIMBAJUL MUZICAL

În piesele lui A. Stârcea pe versurile lui A. Gujel apare o nouă tendință specifică creației compozitorului: romanța capătă unele trăsături de cântec. Potrivit lui E. Kletinici, în cântecele și romanțele lui A. Stârcea din anii 1960 putem observa unele procese „ce ne permit să vorbim despre unele conexiuni dintre genurile respective” [8, p. 124]. În ceea ce privește romanța, pătrunderea genului de cântec în ele se manifestă în abordarea formei de cuplet și a genurilor folclorice ca baza unor piese, în relativa simplitate a limbajului muzical, în primul rând, a structurii melodiilor. Linia melodică a romanțelor este foarte flexibilă, fie curgând grațios în ritm de vals sau horă mare, fie desfășurându-se fără grabă în mișcare meditativă de baladă. În secțiunile de încheiere ale unor piese apar vocalize – ele sunt percepute ca niște continuări firești ale mesajelor exprimate în cuvinte sau ca niște „adăugiri” la ceea ce nu a fost spus.

Melodiile romanțelor *Noaptea pe lac*, *Struguri de Moldova*, *Iluzii* denotă unele trăsături ale folclorului românesc ce pot fi regăsite în alternanța majorului și minorului paralel, în includerea unor trepte caracteristice modurilor populare, în folosirea ornamentelor (mordenți, apogiaturi).

După cum scrie E. Vdovina, „structura intonațională a romanțelor lui A. Stârcea, care a fost cântăreț profesionist, este marcată de vocalitate. Naturaletă intonației vocale, apropiată de naturaletă vorbirii, conferă tematismului o expresivitate deosebită” [9, p. 57]. Partida vocală se află în strânsă corelare cu cea a pianului pe care compozitorul o tratează în fiecare romanță în mod individual. În același timp, toate piesele conțin unele trăsături comune: pianul nu doar însoțește cântărețul prin diferite texturi acordice, nu doar creează un fundal de cântec-dans sau baladă, ci îndeplinește și alte funcții importante. Astfel, în partida pianului un rol semnificativ îl au liniile melodice care în unele cazuri dublează partida vocală, servind drept suport intonațional pentru cântăreț, iar în altele acționează ca niște replici contrapunctice.

Replicile pianului formează un dialog constant cu melodia vocală, creând o țesătură muzicală dezvoltată,

² Traducerea din limba rusă ne aparține.

bogată din punct de vedere emoțional. În acest sens, E. Stepanidina notează: „Interacțiunea dintre partidele vocală și pianistică reprezintă unul dintre cele mai complexe fenomene din sistemul dialogic al romanței, cea mai importantă pereche dialogică. Dialogul lor, pe de o parte, are loc ca un «schimb de replici», o alternanță a episoadelor interpretate de voce și pian și a celor cântate de instrument solo. Pe de altă parte, în romanță se manifestă tot atât de clar și coexistența simultană a unor diferite «puncte de vedere», remarcată de M. Bahtin: aceasta ar fi sonoritatea paralelă a partidelor vocii și pianului, în episoadele voce-pian, adică corelarea lor «verticală»” [10, p. 26].

De asemenea, vorbind despre partida pianului, trebuie remarcat rolul acesteia în formarea diferitelor secțiuni suplimentare: introduceri (la întreaga piesă, la cuplet), interludii între părți și în interiorul părților, segmente concludive – code sau postludii care, împreună cu introducerea, formează uneori un arc tematic dintre începutul și sfârșitul formei. Includerea unor fragmente în care sunt imitate diverse instrumente ale orchestrelor de muzică populară românească (țambal sau instrumente melodice, precum fluier etc.) conferă adesea partidei de pian un caracter orchestral.

CARACTERISTICILE VOCALE ALE ROMANȚELOR

Partida vocală a romanței *Noaptea pe lac* este scrisă pentru o voce masculină medie, desfășurându-se într-un ambitus nu prea înalt. Spre deosebire de romanțele lui A. Stârcea din perioada timpurie, lucrarea este lipsită de culminații dinamice, constituindu-se, pe tot parcursul, în baza unei mișcări treptate, ceea

ce oferă cântărețului oportunitatea de a demonstra o cantilenă lină, fără depășirea unor dificultăți legate de diapazon – bunăoară, salturi la intervale largi (exemplul 1).

Renunțând la abundența notelor de vârf, compozitorul se concentrează mai degrabă pe transmiterea de către cântăreț a sensului textului poetic și pe crearea imaginii muzicale, decât pe demonstrarea capacităților sale vocale. Coda reprezintă o vocaliză ce se desfășoară pe vocala „a”, iar complexitatea de interpretare a acesteia constă în faptul că linia melodică ascendentă este combinată cu un *diminuendo* și se încheie la *ppp*, pe un d^2 înalt, menținut pe parcursul a cinci măsuri.

Lucrarea *Struguri de Moldova* este concepută mai avantajos din punctul de vedere al demonstrării posibilităților aparatului vocal. Piesa este scrisă pentru voce masculină joasă, într-un ambitus în care este ușor de cântat. Conturul liric calm îi dă posibilitatea vocalistului să etaleze o cântare lină și uniformă. Totodată, diapazonul destul de larg și prezența a patru puncte culminante îi permit cântărețului să-și arate pe deplin potențialul tehnic. Linia melodică presupune abilitatea cântărețului de a atinge notele de vârf bine pregătite (exemplul 2).

În cea de-a doua propoziție a perioadei continuă creșterea dinamică treptată, ce conduce spre cel mai înalt sunet e^1 , pe cuvintele *de ochii mândrei*: evidențiat printr-o coroană, acest moment poate fi considerat punctul culminant al cupletului. Coda repetă ultimele cinci măsuri și se încheie cu un salt în partida vocală, până la nota înaltă f^1 , iar cântărețul trebuie să „reziste”, ținând această notă pe parcursul a trei măsuri și demonstrând segmentul acut al diapazonului său vocal. De altfel, pentru cântăreții care nu au atins încă pe de

[Tempo giusto di valse]
Poco meno Cantabile

Noa - ptea la - - cul mă im - bi - - e

Și lo - peți îmi dă in mă - - nă.

Exemplul 1. A. Stârcea, *Noaptea pe lac*.

[Andantino semplice]

mf

Stru - guri de Mol - do - va, stru - guri, stru - gu - rei.

mf

poco rit.

Par - că ră - de mu - stul soa - re - lui în ei!

Exemplul 2. A. Stârcea, *Struguri de Moldova*.

[Andante penseroso]

p

Ca ro - to - coa - le lungi de fum, În

p

za - re se to - pesc i - lu - zii...

mf

Exemplul 3. A. Stârcea, *Iluzii*.

plin culmile tehnicii vocale, compozitorul a oferit cea de-a doua versiune a codei scrisă cu o octavă mai jos.

Piesa *Iluzii* este cea mai desfășurată ca formă și cea mai complexă pe planul limbajului muzical. Textura din partida pianului și măsura de $\frac{3}{8}$ conferă muzicii caracterul unui vals lent. Distingându-se prin fraze cantabile lungi, romanța necesită o respirație largă (exemplul 3).

Un pic altfel este prezentat monologul vocal *ad libitum* – un compartiment care începe înainte de repri-za formei tripartite, într-un moment de cea mai mare

tensiune emoțională. Melodia vocală este însoțită aici de un acord multivocal în partida pianului, care, în virtutea stingerii firești a sunetului instrumentului, destul de curând își diminuează sonoritatea, până la dispariție, lăsând astfel vocalistul fără acompaniament (exemplul 4).

Monologul diferă de toate structurile vocale întâlnite în lucrările vocale de cameră anterioare ale lui A. Stârcea. Bazându-se pe fraze scurte, separate între ele prin coroane și cezuri, linia melodică creează o senzație de respirație întreruptă de emoție. Este semnificativ faptul că începutul monologului este eviden-

ad lib. *ff* *p* *V* *Meno mosso*

Tu ești a - ici! Tu ești a - ici! vreau să te a - lin, să te ve - ghez fă - ră i - lu - zii!

ff *con sordini* *pp*

Exemplul 4. A. Stârcea, *Iluzii*.

[Larghetto poetico e flessibile] *Con calore* *mp* *mf*

Te aș-tept cu zbu-cium și cu dor. Ră-tă-cind pe stră-m-ta că - ră - ru - ie.

mp *mf*

Exemplul 5. A. Stârcea, *Te aștept*.

țiat de către compozitor prin repetarea frazei *Tu ești aici* care nu se repetă în originalul poetic. Această frază transmite o explozie de sentimente, fiind destul de dificilă pentru interpretare vocală, necesitând și o anumită pregătire psihologică a cântărețului.

Romanța *Te aștept* îi permite cântărețului să arate toate fațetele abilităților sale vocale. Melodia nu este una simplă, fiind plină de cromatisme ce reflectă o bază modal-armonică complexă. Menționăm că în prima secțiune, partida pianului dublează linia melodică a cântărețului, servindu-i drept suport intonațional (exemplul 5).

În ceea ce privește partea a doua (*Poco più mosso, estatico*), aici pianul expune propria linie contrastantă, iar verticala sa disonantă nu vine în sprijinul vocalistului. Această secțiune conține un punct culminant intens pe plan emoțional, pe nuanța *f*, amplificat prin poziția înaltă în partida cântărețului și printr-un diapazon larg al acordurilor în partida pianului.

În codă apare o vocaliză cântată pe vocala „a”, ce atinge sunetul *g*² susținut pe parcursul a trei măsuri, la *p* și *diminuendo*. Frazele cantabile lungi necesită abilitatea unui *legato* vocal perfect; totodată, cântărețul trebuie să dețină un control bun al sunetului. Această lucrare se deosebește în mod esențial de cântecele-romanțe scrise mai devreme prin ambitusul destul de larg, poziționarea în registrul înalt al diapazonului, caracterul sinuos al liniei melodice și salturile la diverse intervale.

CONCLUZII

Trasând o paralelă cu perioada timpurie a creației lui A. Stârcea (anii 1940 – începutul anilor 1950), constatăm că piesele scrise pe versurile lui A. Gujel la sfârșitul anilor 1950–1960 se disting prin asimilarea, în cadrul genului de romanță, a elementelor genului de cântec. Acest fapt se manifestă prin utilizarea formei strofice, baza genuistică de cântec-dans, o anumită simplificare a melodiei vocale și a particularităților de interpretare. Totodată, în romanțele din cea de-a doua perioadă apare o tematică poetică nouă: alături de piesele lirice dedicate trăirilor de dragoste apar și romanțele în care se cântă despre plaiul natal. Linia melodică și textura pianului dezvăluie un colorit național românesc.

Romanțele se remarcă prin plasticitatea liniei melodice vocale care îi permite cântărețului, într-un registru destul de confortabil, să-și dezvăluie potențialul și să-și demonstreze capacitățile vocale. Experiența interpretativă și didactică profesională a lui A. Stârcea au avut, fără îndoială, un rol semnificativ în acest sens. Interacțiunea dintre partida vocală și cea a pianului, în toate cele patru romanțe, este foarte diversă. Textura pianului, cantabilă și bogată pe plan armonic, fie susține cântărețul pe plan intonațional și armonic, fie intră într-un schimb dialogic de replici cu acesta.

Romanțele pe versurile lui Anatol Gujel constituie o etapă importantă în dezvoltarea creației vocale de cameră a lui Alexei Stârcea.

BIBLIOGRAFIE

1. Guzhel', Anatoliy Moiseevich, [online] http://wiki-org.ru/wiki/Гужель,_Анатолий_Моисеевич (consultat: 29.02.2024).
2. Stârcea A. Pagini lirice. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1969. 99 p.
3. Anatol Gugel – 95 ani de la naștere, [online] <https://onisiforghibublog.wordpress.com/2017/04/07/anatol-gugel-95-ani-de-la-nastere/> (consultat: 20.03.2024).
4. Cimpoi M. O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia. Ed. a III-a, București: Editura Fundației Culturale Române, 2002. 431 p.
5. Rachieru A.D. Un „rezonator” – Anatol Gujel. In: Poeți din Basarabia (Un veac de poezie românească). București – Chișinău: Editura Academiei Române – Știința, 2010. 668 p.
6. Guzhel' A. S Alekseem Styrchey v lesakh pod Staroy Ruzoy. In: A.G. Styrcha v stat'yakh i vospominaniyakh. Sost. E. Vdovina. Kishinev: Literatura Artistică, 1979, 149-153.
7. Teshler S. Uchitelya po zhizni i tvorchestvu : I poyavlyatsya svet... Poet Anatol Guzhel', [online] <https://proza.ru/2007/12/31/151> (consultat: 20.03.2024).
8. Kletinich E. Alexei Stîrcea. In: Ocherki o sovetskikh moldavskikh kompozitorakh. Kishinev: Literatura Artistică, 1984, 87-139.
9. Vdovina E. Moldavskiy sovetskiy romans. Kishinev: Literatura Artistică, 1982. 183 p.
10. Stepanidina E. Dialogicheskie otnosheniya vokal'noy ifortepiannoy partiy votechestvennoymuzyke 1930–1960-kh godov. Avtoref. dis. ... kand. iskusstvovedeniya. Saratov: 2013. 27 p.

Tatiana Vavatu. *Ondulație*, 2024, șamotă colorată, glazură, 300 × 250 × 150 mm.